

Ympäristön merkityksiä - merkitysten ympäristöjä

Meillä on erinomainen teema käsillä täällä Mikkelin akatemiassa. Se on ajassa kiinni ja sen kautta tulee tarkastelluksi moni kiinnostava kysymys. Mikä parasta, se koskettaa meitä kaikkia; aivan konkreettisesti. Mutta niinkuin kaikki kiinnostavat asiat, on kysymys ympäristöstä tai ehkä pitäisi sanoa ympäristöistä ja niiden merkityksistä, hyvin monitahoinen.

Olen koonnut aloituspuheenvuorooni sirpalemaisia huomioita ympäristöjen eri ulottuvuuksista ja linkittänyt niitä omasta näkökulmastani asiantuntijoiden puheenvuoroihin. En viivy pitkään yksittäisissä asioissa vaan kiiruhdan vauhdikkaasti eteenpäin jättäen varsinaisen selvitystyön asiantuntijoillemme. Pohdintojeni taustaksi olen valikoinut viimeaikaisia maalauksiani, jotka mahdollisesti täydentävät käsiteltäviä teemoja.

Pieni ihminen, pienet murheet

Sain lahjaksi kaukoputken. Varsinkin kylminä ja kirkkaina talviöinä katselin taivaalle ja yritin tutkia avaruutta. Kun isoimmalla suurennuksella sain kuun ensimmäistä kertaa näkymään, oli se pyörryttävä kokemus. Kaikki konkreettinen puuhastelu ja arkinen ympäristö katosi yhtäkkiä ympäriltä ja tunsin humahduksen päässäni. Hetken ajan tajusin kuun pinnan muodot, kaukaiset tähdet ja mittaamattomat etäisyydet, jotka vallitsevat avaruudessa.

Tunne kesti vain sen hetken, lyhyen humahduksen. Käsitykseni ympäröivästä todellisuudesta muuttui hetkeksi, kun tiedostin uuden yllättävän mittakaavan, jonka kuun pinnan näkeminen synnytti. Miten pieni olinkaan kaiken tämän ihmeellisen tilan keskellä. Voi kun tuon nostattavan tunteen voisi säilyttää mielessään hetken kauemmin tai kutsua esiin kun mitättömät arkiongelmät tuntuvat liian suurilta.

Monet ympäristöt

Me olemme ihmisinä aina suhteessa johonkin ympäristöön. Todennäköisesti olemme yhtäaikaan osana monenlaisia ympäristöjä, jotka ovat limittäin ja lomittain. Emme ehkä tiedosta olevamme osana näitä kaikkia mahdollisia ympäristöjä mutta uskoisin, että tämän akatemian jälkeen maailmamme näyttää monessakin mielessä paljon rikkaammalta ja samalla tietysti myös monimutkaisemmalta.

Meille monille ympäristö tarkoittaa ensisijaisesti tilaa jossa fyysinen kehomme on. Moni myös mieltää ympäristön tarkoittavan nimenomaan luontoa. Se on ikäänkuin alkuperäinen ja ainutlaatuinen ympäristö; jotain joka on meille annettu. Poliitikassa ympäristökysymykset liittyvät usein luonnon varjelemiseen ja rakentamamme ympäristön säätelyyn suhteessa luontoon. Tämä on tietysti varsinainen taistelutanner, koska vastakkain ovat usein talouden tarpeet tilasta energiaan ja luontoarvot puhtaudesta aina lajien säilymiseen. Positiivista on se, että viime vuosikymmeninä on saavutettu jonkinlainen yhteinen käsitys suomalaisen luonnon tärkeydestä ja sen erityisyydestä, joka läpäisee useita kansankerroksia ja poliittisia puolueita.

Ilmastonmuutos ja vastuu

Tänä päivänä ympäristöön liittyvää keskustelua dominoi itseoikeutetusti ilmastonmuutos. Se on valtava asia, joka koskettaa meitä kaikkia. Ilmastonmuutoksella on kuitenkin monia vaikutuspiirejä ja vaikka osan tunnemme jo melko hyvin, on osa vielä hämärän peitossa. Tänä on loistava mahdollisuus palastella tätä mammuttia ja katsella sitä muutamasta eri näkökulmasta. Miten voimme asiaan suhtautua, miten siihen voi vaikuttaa omassa elämässään, miten vaikutuksia voi pienentää ja mihin on vain pakko sopeutua? Ilmastonmuutos asettaa meille kansalaisina vaatimuksia, joihin meidän on vastattava. Meidän on otettava vastuuta paitsi omista toimistamme, myös aikaisempien sukupolvien toimista. Joskus meidän on otettava vastuuta myös niiden ihmisten toimista, jotka kieltäytyvät vastuun ottamisesta. Jos vastuunjako ihmisten kesken vaatii neuvottelua niin vastuunjako globaalista ongelmasta valtioiden välillä onkin jo kokonaan toinen asia. Varovaisia positiivisiakin signaaleja on onneksi nähty liittyen viimeisimpään ilmastokoukukseen Dubaissa. Varsinaista läpimurtoa kukaan ei edes tainnut odottaa.

Varoitus: nyt seuraa kärjistys. On vain kahdenlaisia ihmisiä. Sellaisia, jotka kantavat huolta globaaleista, oman välittömän elinpiirin ulkopuolisista asioista ja sitten on sellaisia, jotka huolehtivat vain oman välittömään elinpiiriinsä liittyvistä asioista. Nämä vastuunkannon eri tyypit ja eri käytännöt ovat omiaan luomaan paljon jännitteitä. Siinä missä toinen näkee parannettavaa ja vaatii yhteisiä toimia, kokee toinen toimet turhaksi ja närkästyty syyllistämistä. Toinen yrittää katsoa kauas ja toinen näkee vain lähelle. Ehkäpä voitte tunnistaa tämän jaon kerrannaisvaikutukset myös politiikan kentiltä.

Minkälaista vastuuta meidän sitten pitäisi ottaa yksilöinä? Mikä olisi tehokasta ja millä olisi mahdollisimman paljon hyviä seurauksia jos puhutaan kestävästä tavasta elää. Lainaten yhtä meidän luennoitsijaa: Syöminen, liikkuminen ja asuminen muodostavat neljä viidesosaa kotitalouksien kulutuksesta. Näitä kolmea kun lähdetään optimoimaan, ovat muutokset suuria.

Meidän vastuuseen kuuluu myös visiointi tulevaisuudesta ja vallitsevien totuuksien haastaminen. Viisaat kysymykset ovat ikuisia, vastaukset vaihtelevat aikojen mukaan. Miellän taiteen ja tieteen tekemisen nimenomaan kysymysten esittämiseksi. Niillä on kummallakin omanlaisensa rooli kysyjänä ja ne täydentävät toisiaan. On osattava kysyä rohkeasti ja uskallettava kyseenalaistaa. Kaikki se mikä nyt on vallitseva tapa, on joskus ollut uutta ja epävarmaa. Kaikki ihmisten välinen on ihmisten luomaa ja legitimoimaa. Se ei ole jumalan laki, eikä universaali totuus vaan se on sopimus, joka voidaan neuvotella uudestaan. Meidän on helppo katsoa ajassa taaksepäin ja sanoa, että silloin olivat asiat hyvin ja kaikki oli luonnollista. Lähempi tarkastelu usein osoittaa ettei näin ollutkaan. Maailma oli silloin epätäydellinen ja muutoksessa. Niinkuin se on nytkin.

Kulttuuri

Oma kulttuurinen ympäristömme on meille usein itsestäänselvä vaikka se on täynnä monimutkaisia käytäntöjä, tapoja ja tietoa. Me emme ajattele näitä asioita aktiivisesti ja silti ne ovat tietoisuudessamme. Ne palautuvat mieleemme heti kun alamme kertoa niistä ihmiselle, joka ei jaa näitä merkityksiä. Esimerkkinä vaikkapa tilanne, jossa meille tulee ulkomainen vieras ja alamme opastaa häntä savusaunan lämmityksessä ja kaikessa siihen liittyvässä. Meissä on valtavasti tietoa oman kulttuurimme tavoista ja käsityksistä. Tämä

on syvää hiljaista tietoa ja ymmärrystä. Jokaisella kulttuurilla on omat perinteensä ja hiljaisen tiedon monimutkainen verkosto. Siihen linkittyy myös estetiikka, joka tekee tämän historiallisen tiedon ja merkityksen näkyväksi ja pukee sen johonkin tiettyyn muotoon. Kaikki ihmisen tekemä on suunniteltu ja muotoiltu ja sillä on oma tarkoituksensa ja estetiikkansa. Esineet, asut, tilat, talot, kirkot, aukiot, kaupungit.

Missä tiivistyy esimerkiksi Japanilaisen kulttuurin esteettinen ydin? Onko se tarkkaan harkittu ja monimutkainen teeseremonia, jonka täydellinen hallitseminen vie vuosikausien opiskelun. Missä on suomalaisen kulttuurin ydin? Onko se vanha hirsinen tupa, jonka nurkassa olevaan isoon tulisijaan on juuri laitettu tuli vai onko se yhdessä jaettu hiljaisuus saunassa?

Tämä konkreettinen tila ja kaikki muut limittäiset ympäristöt muokkaavat meitä ja luovat merkityksiä. Luonto, vuodenajat, ihmisen rakentamat tilat ovat tärkeitä tekijöitä meidän ajattelussamme, niissä tarinoissa joita toisillemme kerromme sekä itse kielessämme. Vaikka kieli on jatkuvassa muutoksessa, muodostaa se suoran linjan kauas menneisyyteen ja se säilyttää oma kulttuurimme avainmerkityksiä.

Missä olet poikani?

Käyn huutamassa poikaani syömään. Hän ei kuule. Menen huoneeseen ja katselen kuinka hän istuu luurit päässä tietokoneen edessä ja puhuu kiihtyneesti jollekin. On käynnissä hyökkäys, jota ryhmä suorittaa ja sitä organisoidaan lennosta. Näen tyypin istuvan omassa huoneessa paikoillaan katsomassa ruutua. Minä olen täällä, kotonamme mutta missä poikani on? Missä tilanteessa ja ympäristössä hän liikkuu juuri nyt? Kuinka todellinen hänen kokemansa ympäristö on? Kysymys on pelistä, jossa on mukana hänen kavereitaan ja sitä pelataan yhdessä. Peliä paitsi pelataan mutta siitä myös keskustellaan ja suunnitellaan tulevia strategioita .

Toinen näkökulma pelien ympäristöön syntyi kun poikani kertoi, että hän halusi pelin, jossa voisi vain tutkia ympäristöä ja harhailla jossain paikassa ilman varsinaista pelaamista. Harhailu voisi tapahtua ratsastaen laajoilla preerioilla tai autoillen Los Angelesissa. Mielenkiintoista. Koko ajatus liittyi tuntemattoman ympäristön haltuunottoon ja yksityiseen seikkailuun, jossa ei olisi valmista käsikirjoitusta.

Jopa tällaisena vanhana setänä olen alkanut ymmärtää, että merkittävä osa nuorten sosiaalista kanssakäymistä tapahtuu viestisovelluksissa ja peleissä. Se on jo elimellinen osa olemista nuorten kesken. Vanhakantaisena minä viestin kun on asiaa, mutta lapseni ikäänkuin hengittävät tätä uutta ilmaa sujuvasti ja uivat siellä vapaasti. Ja tietysti altistuvat kaikelle mitä siellä tulee varoittamatta vastaan.

Taistelu totuudesta

Otan esiin yhden laajemman kysymyksen, joka todennäköisesti tulee esiin joidenkin luennoitsijoiden esitelmissä. Kysymys siitä mikä tieto on luotettavaa, ei liity pelkästään ympäristöihin vaan se liittyy kaikkeen minkä parissa askaroimme ja missä yhteiskunnallista valtaa käytetään. Taistelu totuudesta on kiihtynyt ja se valitettavasti värittää lähes kaikkea tietoa, joka meille välittyy uutisten, sosiaalisen median ja muiden lähteiden kautta. Poliittinen populismi, tiedevastainen mutuaajattelu ja disinformaatio ovat kaikki ilmiöitä, joihin törmäämme päivittäin. Meihin kohdistetaan informaatiovaikuttamista

jatkuvasti. Osa on tökeröä ja räikeää räyhäämistä, osa paljon älykkäämpää ja hienovaraisempaa. Ei ole salaisuus, että Venäjä on käynyt informaatioisotaa jo pitkään ja alullepannut monenlaisia operaatioita sosiaalisen median avulla. Ehkä Ukrainan sodan alkamisen jälkeen meidän on ollut hiukan helpompi nähdä näitä yrityksiä ja tunnistaa ne. Isossa kuvassa meidän täytyy kansalaisina olla hyvin valveutuneita sen suhteen mihin tietoon luotamme ja mitä tietoa jaamme eteenpäin. Lähdekritiikki ja faktantarkastus ovat jokaisen työkaluja.

Vain muutos on varmaa

Meidän suhteemme eri ympäristöihin on jatkuvassa muutoksessa. Tämä on itsestään selvää, koska kaikki on ainaudessa muutoksessa. Merkillepantavaa on kuitenkin se, että nämä limittävät muutokset eri ympäristöissä tapahtuvat eri nopeuksilla ja vaikuttavat toisiinsa. Olennaista on se miten hyvin me olemme perillä tai sopeudumme kaikista nopeimpiin muutoksiin. Valistuneet arvaukset ilmastonmuutoksen, digitaalisen ympäristön- tai turvallisuusympäristön muutoksen nopeudesta voivat olla alakanttiin asetettuja. Elämme monessakin mielessä erittäin jännittäviä aikoja. Nopeasti muuttuva maailma asettaa meille paljon vaatimuksia. Parhaiten varaudumme kaikkeen odottamattomaan olemalla hyvin informoituja, erottamalla oikean tiedon väärästä ja toimimalla vastuullisesti.

Ja juuri siksi me olemmekin täällä: kuuntelemassa asiantuntijoiden näkemyksiä ja kartuttamassa omaa tiedon pääomaamme. Olen etuoikeutettu, kun voin ympäröidä itseni itseäni viisaammilla ihmisillä ja oppia uutta. Tervetuloa!